

ORGELCONCERT

Messiaen cyclus V

Jan Hage - Marcussenorgel

Zaterdag 12 november 2005, aanvang 16:00 uur

www.kunstcentrum-kloosterkerk.nl

De activiteiten van de Stichting Kunstcentrum Kloosterkerk worden mede mogelijk gemaakt door:

- ❖ Fonds 1818
- ❖ M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting
- ❖ Casema Cultuurfonds
- ❖ Prins Bernhard Cultuurfonds

Dit concert is mede mogelijk gemaakt door het Haags Orgel Kontakt.

Programma

Messiaen-cyclus V

Olivier Messiaen (1908-1992)

1. Le banquet céleste (1928)
2. Diptyque (1930)
3. Apparition de l'Église éternelle (1932)
4. Monodie (1963)
5. Verset pour la fête de la Dédicace (1960)

Jéhan Alain (1911-1940)

6. Aria (1938)
7. Trois Danses (1938-1940)
  - Joies
  - Deuils
  - Luttes

Toelichting bij het programma

Jan Hage (geb. 1964) volgde orgellessen bij Kees van Eersel en studeerde vervolgens orgel (docent Jan Welmers) en Theorie der Muziek aan het Utrechts Conservatorium, Muziekwetenschap aan de Rijksuniversiteit Utrecht en Kerkmuziek aan het Nederlands Instituut voor de Kerkmuziek te Utrecht. Hij behaalde de diploma's Docerend Musicus en Uitvoerend Musicus Orgel (met aantekening Improvisatie), het praktijkdiploma Kerkelijk Orgelspel (alle drie met onderscheiding) en het doctoraal diploma Muziekwetenschap. Vervolgens studeerde hij gedurende twee jaar orgel bij André Isoir aan het Conservatoire National de Région te Boulogne-Billancourt. Hij rondde deze studie af met het behalen van de Premier Prix 'à l'unanimité du jury'. Hij won eerste prijzen tijdens concoursen te Leiden, Bolsward, Schaffhausen en Poitiers.

Jan Hage geeft vele concerten in binnen- en buitenland en maakt radio-, tv- en cd-opnames. Tevens is hij actief als continuo-speler en begeleider van solisten en koren. Hij is een warm pleitbezorger en veelgevraagd interpreet van hedendaagse orgelmuziek. Als solist trad hij op met o.a. de Slagwerkgroep Den Haag, het Asko Ensemble en het Rotterdams Philharmonisch Orkest. Als componist schreef hij werken voor orgel en ensembles zoals een Hooglied-cyclus voor zang en instrumenten, 'Elis' voor zang, blokfluit en klavecimbel, 'Mis' voor sopraan en orgel, 'Walsjes', 'Psalmen' en 'Suske en Wiske-suite' voor orgel. Jan Hage is sinds 1995 organist van de Kloosterkerk in Den Haag.

In de cyclus van het integrale orgelwerk van Olivier Messiaen uitgevoerd door Jan Hage op het Marcussenorgel van de Kloosterkerk in Den Haag, is het in deze vijfde aflevering de beurt aan een aantal kortere, hoofdzakelijk vroege werken. Het programma wordt aangevuld met orgelwerken van een belangrijke generatiegenoot van Messiaen : Jehan Alain (1911-1940).

1. Le banquet céleste (1928) 'Wie mijn lichaam eet en mijn bloed drinkt, blijft in mij en ik blijf in hem' (Joh. 6:56). Onderwerp van dit werk is het Heilig Avondmaal. De serene muziek bestaat uit zeer langzaam verschuivende akkoorden gebaseerd op Messiaen's 2e modus. De staccatonoten in het pedaal symboliseren het voor ons vergoten bloed van Christus. Frappant is hoezeer in dit vroege werk reeds zoveel karakteristieken aanwezig zijn die Messiaen's werk een rol zijn blijven spelen: een gegeven uit het christelijk geloof dat als inspiratie dient, het zeer langzame tempo, het mystieke karakter en het persoonlijke gebruik van een mode 'à transpositions limitées'.

2. Diptyque (1930) De ondertitel van dit zoals de titel aangeeft tweedelige werk is: essay over het aardse leven en de eeuwige gelukzaligheid. Hier ligt geen bijbeltekst aan ten grondslag, maar een algemeen theologische, dialectische thematiek. In het eerste deel, over de verwarring en onrust van het aardse leven, zijn de stijlmiddelen relatief conventioneel. Drie onderdelen bewegen zich in tonica-, dominant-, en subdominantbereik, de volgende apotheose van het thema in de vergroting en canon in het octaaf keert naar de tonica terug. In het tweede deel klinkt het thema van het eerste deel (c-mineur) in majeur, en geeft mede door het extreem langzame tempo de rust van de 'eeuwige gelukzaligheid' weer. Dit tweede deel heeft Messiaen later als slotdeel van zijn *Quatuor pour la fin du temps* (1941) bewerkt. Het werk met zijn tweedelige contrasterende vorm kan als voorbeeld worden beschouwd voor het vierde deel uit *Les Corps glorieux* (1939), 'Combat de la mort et de la vie'. Het extreem langzame tempo is typerend voor vele werken van de componist waarin hij de hemelse rust 'toonzet'. Het werk is opgedragen aan Messiaen's 'chers Maîtres' Paul Dukas en Marcel Dupré.

3. Apparition de l'Église éternelle (1932) Het inhoudelijke idee van dit stuk ligt in de hymne van het kerkwijdingfeest waarin sprake is van de 'hamerslagen van de goddelijke arbeiders' die de zielen van de gelovigen rechtslaan en polijsten tot passende levende bouwstenen van de eeuwige kerk. Omdat het om een visioen gaat heeft dit stuk het karakter van een verschijning, die ontstaat en weer voorbijgaat, in het crescendo-decrescendoverloop vergelijkbaar met Debussy's beroemde Prélude *La Cathédrale engloutie*. Boven het hamerende pedaalritme klinken akkoorden in verschillende modi, die alle uitmonden in 'harde, kille' open kwinten. Uitzondering daarop is de climax, waar een veelstemmige c-groot drieklank klinkt.

4. Monodie (1963) Een éénstemmig werkje, posthuum gepubliceerd.

5. Verset pour la fête de la Dédicace (1960) Dit werk dateert uit een veel latere periode. Het is geschreven in de tijd tussen de experimentele en vernieuwende fase van de orgelwerken *Messe de la Pentecôte* (1950) en *Livre d'Orgue* (1951) en de grote synthese van het latere werk (*Méditations sur le Mystère de la Sainte Trinité* (1969)). In deze fase hebben onder meer het gregoriaans en de vogelzang hun intrede gedaan in Messiaen's muziek. De *Verset pour la fête de la Dédicace* is geschreven voor het orgelexamen ('concours') van het Parijse conservatorium. Het gregoriaanse Alleluia van het kerkwijdingfeest is de basis van het werk. Het thema klinkt aanvankelijk éénstemmig, waarbij de intervallen op een vervreemdende manier zijn gewijzigd, waarna het, begeleid

door akkoorden, modaal verdergaat. Daarnaast zijn er twee grote cadensen van de zanglijster, Messiaen's lievelingsvogel. Tussen de twee cadensen klinkt een intensiverende opeenvolging van akkoorden die de componist aanduidt met 'supplication', een biddend aanroepen.

Jéhan Alain (1911-1940)

De componist Jéhan Alain stamt uit een muzikale familie uit de Parijs voorstad St. Germain-en-Laye. Vader Albert was organist, broer Olivier werd musicoloog, zus Marie-Odile zong, en jongste zus Marie-Claire werd de beroemdste organiste ter wereld. Hijzelf studeerde aan het Parijse conservatorium onder andere compositie (Paul Dukas en Henri Roger-Ducasse) en orgel (Marcel Dupré). Zijn grote creativiteit uitte hij middels brieven, poëzie, (humoristische) tekeningen - vaak in combinatie - en vele composities die hij temidden van zijn drukke werkzaamheden snel neerschreef. Vele daarvan zijn kort en de neerslag van een vluchtig idee. Aanvankelijk beïnvloed door het idioom van Fauré en Debussy liet hij zich evenals Messiaen inspireren door wat op dat moment in het Franse muziekleven actueel was: nieuwe octaafverdelingen, door Messiaen gesystematiseerd als 'modes à transpositions limitées', de gevarieerde en subtiele ritmiek van de oosterse muziek, waarmee men kennis maakte tijdens de wereldtentoonstellingen in Parijs en de jazz (Alain speelde ook saxofoon).

Alains werk is in tegenstelling tot dat van Messiaen niet gestempeld door het christelijk geloof maar kent een algemener religieus karakter. In stilistisch opzicht heeft zijn werk weinig verband met het symfonische orgeltype à la Cavallé-Coll, veel meer dan Messiaen heeft Alain affiniteit met het neo-klassieke orgel en dat uit de Franse barok. De spontane musiceerwijze van Alain leverde een moeizame verhouding op met zijn strenge leraar Dupré, en staat wat componeren betreft tevens in groot contrast tot de strikte constructieve werkwijze van Messiaen. De door van zijn zus Marie-Odile door een ongeval in de bergen wierp een schaduw over het leven van de familie Alain welk ook in zijn muziek hoorbaar is, met name in zijn bekendste werk Litanies (1937). Jéhan Alain werd op 20 juni 1940 – enige uren voor de wapenstilstand – als soldaat bij de verdediging van de stad Saumur gedood. Messiaen en Alain hebben elkaar slechts oppervlakkig gekend. Messiaen heeft ooit gezegd dat wanneer Alain langer geleefd zou hebben deze zich waarschijnlijk in dezelfde richting zou hebben ontwikkeld als hij. Van al zijn collega-organistcomponisten was Alain zonder twijfel de origineelste persoonlijkheid.

Tijdens dit concert worden de laatste twee orgelwerken van Alain gespeeld. In deze werken bedient Alain zich van de toonreeks die bestaat uit de opeenvolging van hele en halve tonen ook bekend als oktotoniek (één toonladder bestaat hier uit 8 tonen). Messiaen heeft deze reeks, die hij zelf ook vaak toepast,

gerangschikt als nummer 2 van zijn modes 'à transpositions limitée', dat zijn toonladders die slechts een beperkt aantal malen kunnen worden getransponeerd zonder zichzelf te herhalen (in het geval van mode 2 drie maal). Deze modus werd in die tijd zeer veel toegepast, en is fundamenteel in het werk van bijvoorbeeld Ravel, Strawinsky en Bartok (in Nederland in zeer veel werken voor de invloed van het 12-toonssysteem en het serialisme; Anthon van der Horst gebruikte dezelfde modus onder de naam 'modus conjunctus'). Karakteristiek voor deze modus is de mogelijkheid grote en kleine drieklanken en septiemakkoorden te gebruiken zonder de daarmee verbonden tonale functies. Het gebruik van modi (zoals de oude kerktoonsoorten, op nieuwe wijze geïnterpreteerd en allerhande nieuw samengestelde toonreeksen) gaven de componisten de mogelijkheid aan de inmiddels versleten conventies van de traditionele functionele tonaliteit te ontsnappen, zonder in atonaliteit te vervallen. Messiaen stelt doorgaans complexe, kleurrijke akkoorden ermee samen, Alain beperkt zich juist vaak tot de normale drieklanken.

6. Aria (1938) De *Aria* wordt beschouwd als het laatste werk van Alain. De lyrische, onregelmatige, diatonische frasen van de hoekdelen, begeleid door ostinatomotieven. Deze contrasteren met de dramatische, octotonische passages, gebaseerd op diezelfde ostinatomotieven, in het middendeel. In slotpagina keert de 'blanke' diatoniek weer en eindigt Alain's zwanenzang rustig en vredig.

7. Trois Danses (1937-1940)

- Joies
- Deuils
- Luttes

De *Trois Danses* is het grootste werk dat Alain schreef, en hij beschouwde het zelf als zijn belangrijkste. Oorspronkelijk was het zijn bedoeling het te schrijven voor groot orkest. Omdat hem de tijd ontbrak de volledige orkestpartituur uit te schrijven begon hij na een ontwerp voor piano met een versie voor orgelsolo. Het eerste deel *Joies* (vreugden) is gebaseerd op een fanfareachtig akkoordentema en een sterk ritmisch dansthema. Deze thema's worden herhaald, getransformeerd en gecombineerd in een muzikaal opwindend en energiek verband. Opvallend in het gehele werk is dat vreugde en verdriet niet in zuivere vorm optreden. In de vreugde is de onzekerheid van het vergankelijke, in het verdriet de hoop op het oneindige en de overwinning op het leiden steeds aanwezig. Het deel gaat zonder onderbreking over in het tweede deel. *Deuils* werd als eerste van de drie dansen geschreven, en reeds in 1938 tijdens een concert dat hij samen met Messiaen gaf in de Ste-Trinité door Alain zelf uitgevoerd (Messiaen speelde toen delen uit zijn *La Nativité du Seigneur*). Onder de titel *Danse funèbre* (begravenisdans) is het deel 'als herinnering aan een

heldendaad' aan zijn zus Marie-Odile gewijd, die bij een ongeluk in de bergen haar jongere broer Olivier had gered en daarbij zelf het leven verloor. Het thema van dit deel (gebaseerd op de zogenaamde 'zigeunertoonladder') is de basis van een passacaglia waarbij in vijf achtereenvolgens inzettende stemmen het thema in parallellen klinkt. Het contrasterende middendeel is een scherzo gebaseerd op een transformatie van het thema. In het laatste deel *Luttes* (strijd) zijn de ingrediënten uit de voorgaande delen verwerkt, eerst als brokstukken naast elkaar, dan gecombineerd en tot synthese gebracht, waarbij de tegenstelling vreugde en verdriet als het ware wordt overwonnen. Het werk munt uit in rijkdom aan kleur, ritmische differentiatie en grote contrasten tussen verinnerlijking en explosieve vitaliteit.

Steun aan de Stichting Kunstcentrum Kloosterkerk

De Stichting Kunstcentrum Kloosterkerk is een actieve organisatie met een brede doelstelling. Voor de uitvoering van de pauzeconcerten, de orgelconcerten, de uitgave van CD's en de uitwerking van nieuwe plannen kan de Stichting Kunstcentrum Kloosterkerk uw hulp goed gebruiken. U kunt dit doen door een eenmalige gift, maar ook het donateurschap van de stichting behoort tot de mogelijkheden. Uiteraard wordt u dan ook op de hoogte gehouden van alle activiteiten.

De jaarlijkse bijdrage die hiervoor wordt verwacht bedraagt €15,00. Formulieren voor aanmelding vindt u bij de uitgang.

Eerstvolgende pauzeconcert

Het eerstvolgende pauzeconcert zal plaatsvinden op **woensdag 16 november** om 12:45 uur. Medewerking van Rubato Apassionato: Antonia Tejada, blokfluit; Eyal Streett, barokfagot en Sasha Agranov, barokcello. Voor het programma van dit pauzeconcert en meer informatie over de Stichting Kunstcentrum Kloosterkerk verwijzen wij naar de website: www.kunstcentrum-kloosterkerk.nl.

Eerstvolgende orgelconcert

Op **zaterdag 6 mei 2006** is er wederom een orgelconcert in de Kloosterkerk. Met medewerking van Jan Hage, orgel, Tatiana Koleva, slagwerk. Nieuwe werken voor orgel en slagwerk. Entree: €7,00 / €6,00.

CD's van Jan Hage

Jan Hage heeft medewerking verleend aan de opname van een aantal CD's. Enkele titels treft u op de informatietafel bij de uitgang.

